

İMAM ZİRR İBN HUBEYS

Dr. Ahmet MADAZLI*

I— HAYATI :

Ashâb-ı Kirâmın meşhûr kâriyelerinden okumuş, tabiûndan I. tabakada yer alan kırâaat imâmlarından Ebû Meryem Zirr İbn Hubeys (ö. 82/701).

Adı : Zirr, babasının adı : Hubeys İbn hubaşe İbn Evs Hilâl (yahud Bilâl)'dir.

Künyesi : Ebû Meryem'dir. Ebû Mutarrif de denmiştir.

Nisbesi : el-Esedî, el-Küfî'dir. Zirr İbn Hubeys, Benî Es'ad İbni Huzeyme kabîsindedir (1).

Zirr İbn Hubeys Muhadramdandır. Yâni; hem cahiliyye devrinde ve hem de, asrı saâdette yaşamış ve fakat Peygamberimizle müşerref olmamıştır (2).

(*) Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğr. Görevlisi.

1. İbn Abdil-Berr, Ebû Amr Yusuf İbn Abdillâh İbn Muhammed: el-İstiâb fi Esmâil-Ashâb, Mısır, 1358/1939, I. 580-581; ez-Zehabî, Muhammed İbn Ahmed İbn Osman, Siyeru A'lâmin-Nübelâ', Beyrut, 1406/1986, IV. 166; İbnül'-Cezerî, Muhammed İbn Muhammed: Gâyetü'n-Nihâye fi Tabakâtü'l-Kurrâ, G. Berğstrosser nşr. Mısır, 1351/1926, I. 294; İbn Hacer el-askalanî, Muhammed İbn Muhammed İbn Ali el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe, Mısır, 1358/1939, I. 560; İbn Hacer el-Askalanî, Muhammed İbn Muhammed İbn Ali: Tehzibü't-Tehzib, Haydarabat, 1325, III. 321; Taşköprü Zade; Ahmed: Mevzûâtü'l-Ulûm, İstanbul, 1313/1893, I. 463.
2. el-İstiâb, I. 571; Siyeru A'lâm'n-Nübelâ, IV. 169; el-İstiâb, I. 560; Tehzibü't-Tehzib, III. 321, ez-Zirikli; Hayruddîn: el-A'lâm Kâmûsi Terâcim, Beyrut, 1389/1969, III. 75.
3. el-İstiâb, I. 571; el-İsâbe, I. 560; el-A'lâm, III. 75.
4. Siyeru A'lâm'n-Nübelâ, IV. 166.
5. Aynı eser, IV. 166.

İlim ve mevkii bakımından tabiûn devrinin büyüklerinden (3). Kırâat sahasında imâmdır (4). Meşhûr Kırâat İmâmı Ebû Abdurrâhman es-Sülemî (ö. 73/692)'nin muâsırı olup, aynı devrede Kûfe'de kırâat hocasıdır (5).

Mensûb olduğu kabilenin efendisidir (6). Kûfe'de ikâmet ettiği (7), Kûfe'li sayılmıştır (8).

II— HOCALARI :

Zirr İbn Hubeyş, Ubeyy İbn Ka'ab (ö. 10/640), Abdullah İbn Mes'ûd (ö. 32/652) ve Huzeyfe İbnü'l-Yemân (ö. 36/651) gibi Ashâb-ı Kirâmın bilginlerinden ilim tahsil etmiştir (9). Zirr İbn bunu şöyle ifâde ediyor: «Medini-i Münevvere'ye vardığımda, Ubeyy İbn Ka'ab ve Abdürrahmân İbn Avf (ö. 32/652)'in yanına gittim. Bunlar benim dostum ve sohbet arkadaşlarım idi. Ubeyy İbn Ka'ab bana: — Ey Zirr! Kur'an'dan bana sormadık hiç bir âyet bırakmadın.» dedi (10).

Bu ifâdeden onun Kur'an hakkında, Ubeyy İbn Ka'ab'dan çok şeyler öğrenmiş olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz.

Bir defasında da Zirr, Ubeyy İbn Ka'ab'a şöyle demiştir: «ya ebe'l-Münzir! sizden tam mânâsıyla istifâde edebilmem için, bana tavazuu kanadını indir (ger).» (11).

Bu ifâdeden de O'nun Ubeyy İbn Ka'ab'den samimi bir şekilde istifâde etmek istediğini öğrenmiş oluyoruz.

III— KIRAATTAKİ HOCALARI :

Zirr İbn Hubeyş, Ashâb-ı Kirâm'ın meşhûr yedi kurrâsı Abdullah İbn Mes'ud, Osman İbn Affan (ö. 35/655) ve Âli İbn Ebî Talib (ö. 40/660)'den Kur'ân (kırâat) ilmini tahsil etmiştir (12). Demek ki, Zirr İbn Hubeyş'in kırâat silsilesi bu zevât vasıtasıyla, Peygamberimize dayanmaktadır.

6. Gâyetü'n-Nihâye, I. 294; Mevzuâtü'l-Ulûm, I. 463.

7. el-A'lâm, III, 75.

8. el-İstiâb, I. 571.

9. el-İsfahanî, Ebû Nuaym; Ahmed İbn Abdullah: Hilyetü'l-Evliyâ' ve Takâtü'l-Esfiyâ, Beyrut, 1387/1967, IV. 184.

10. Siyeru A'lâm'in-Nübelâ, IV. 168.

11. Aynı eser, IV. 169.

12. Gâyetü'n-Nihâye, I. 294; Mevzuâtü'l-Ulûm, I. 463.

KIRÂATI :

İbn Abdil-Berr (363-463/973-1070) Zirr İbn Hubeys hakkında şöyle demiştir: «O, Kur'an'-Kerimi lâıyıkı ile bilen, tam mânâsıyla okuyan, faziletli bir zât idi» (13).. Mümtaz öğrencilerinden ve mütevâtir kırâat imâmlarından Asım İbn Ebin Necûd (ö. 127/744) O'nun Kur'ân okuyuşu hakkında şöyle demiştir: «Zirr İbn Hubeys'den daha fasih Kur'ân okuyan bir kimse (bir üstâz) görmedim» (14). Diğer bir sözünde de: «O'nun gibisini görmedim» diyor (15).

Çöl ehlinden olduğu için fasih arapçayı iyi bilirdi. Nitekim İmâm Âsım bu hususta şöyle demiştir: «Zirr, bâdiye halkından (çöl ehlinden) idi. Hocası Abdullah İbn Mes'ûd O'na arapça dili husûsunda bazı sorular sorardı (16).

IV— ÖĞRENCİLERİ :

Zirr, Kur'ân okutmak için bu görevi üstlenmiş ve çok gayret sarf etmiştir (17). Bu bakımdan kendisinden ders almış, kırâat ilmini öğrenmiş zevât sayılmayacak kadar çoktur (18). Ancak bunların belli başlıcaları ve en meşhûrları şunlardır :

1— Yedi Mütevâtir Kırâat İmâmlarından Ebû Bekr Asım İbn Ebi'n-Necûd el-Esedî el-Küffî'dir. İmâm Âsım Kur'ân'ı arz yolu ile Zirr İbn Hubeys'den okuyup (19), öğrenmiş (20) ve rivâyet etmiştir (21).

13. el-İstiâb, I, 571; tehzibüt-tehzib, III. 322; el-A'lâm, III. 75.

14. Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 168; Gâytü'n-Nihâye, I. 294.

15. Hilvetü'l-Evliyâ, IV. 183.

16. İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed İbn Sa'd: Tabakâtü'l-Kübrâ, (Tabakatü's-Sahabe ve't-Tabiîn), Beyrut, 1376-1380/1957-1960, VI, 183; Hilvetü'l-Evliyâ, IV. 183; Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 167; Gâyetü'n-Nihâye, I. 294; el-İsâbe, I. 560; Tehzibüt-Tehzib, III. 322; el-A'lâm, III. 75.

17. Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 167.

18. Aynı eser, IV. 167.

19. İbn Mücâhid: Kitâbü's-Seb'afi'l-Kırâât, Mısır, 1972, s. 70; ez-Zehabi, Ebû Abdullah Ma'rifetü'l-Kurrâi'l-Kibâr ala't-Tabakâti ve'l-Âsâr, Mısır, 1387/1967, I. 73.

20. Gâyetün-Nihâye, I. 347; el-Cezeri, Muhammed İbn Muhammed: en-Neşr fi'l-Kırâât'il-Aşr, Mısır trs. I. 155; Mevzuâtü'l-Ulûm, I. 463; Ebû Zür'a, Abdurrahmân İbn Muhammed İbn Zencele: Huccetü'l-Kırâât, Beyrut, 1399/1979, s. 57.

21. Ma'rifetü'l-Kurrâ, I. 73; Tehzibüt-Tehzib, V. 38.

2— Yahyâ İbn Vessâb (ö. 103/721) Kur'ân'ı arz yolu ile Zirr İbn Hubeys'den öğrenmiştir (22).

3— Ebu İshâk es-Sebî (ö. 132/749) (23).

4— el-A'meş Süleyman İbn Mihrân (ö. 148/765) (24).

V— ZÜHD-Ü TAKVASI :

Zirr İbn Hubeys Ashâb ve Tabiûnun âbid ve zâhidlerinden feyz almıştır (25). Ebû Nuaym el-İsfehânî (ö. 430/1038) bu hususta şöyle diyor: «O, zâkir ve duacı olarak (dünyaya) gelip gidenlerdendir. Zirr İbn Hubeys öğrenmek ve nimetleri elde edebilmek için nefsi ile mücâdele etmiş, kemâle erişmek için zorluklara katlanmış, Hakka vasıl olmak için sebât göstermiş ve arzusuna kavuşmuştur.

Denilmiştir ki; tasavvuf ancak kemâle erişmek için güçlüklerle katlanmak, sabrederek usançdan kaçınmak ve vuslatla gelişmektir.» (26).

İmam Asım, Zirr İbn Hubeys'in zühd-ü takvasındaki hassasiyetini şöyle anlatıyor: «Zirr, ezân okurken ensârdan biri gelip geçiyordu. Şöyle dedi: Bunu (yâhud şunu) sana ikrâm edeceğim. Zirr ona şöyle cevap verdi: — O halde ben sen Allah'a kavuşuyuncuya kadar, seninle bir kelime dahî konuşmayacağım.» (27).

İmâm Âsım, Zirr'in ekseriyetle bir elbise giydiğini ve namaza duracağı zaman elbisesini boğazına düğümleyerek safa girdiğini ifade etmiştir (28).

VI— HADİS RİVAYETİ :

Zirr İbn Hubeys tabiûnun ileri gelenlerinden olduğu için hulefâ-i Raşidîn devrine yetişmiş, onlarla ve diğer ashâb-ı kiramla

22. Gâyetü'n-Nihâye, I. 294; Mevzûâtü'l-Ulûm, I. 463.

23. Gâyetü'n-Nihâye, I. 294; Mevzûâtü'l-Ulûm, 463.

24. Ma'rifetü'l-Kurrâ, I. 73; Gâyetü'n-Nihâye, I. 294; Mevzûâtü'l-Ulûm, I. 463.

25. el-Münâvî, Muhammed Abdür-raûf: el-Kevâkibü'd-Dürriyye fî Terâcîmi's-Seâdet'is-Sofiyeye, Mısır, 1357/1938, I. 108.

26. Hilyetü'l-Evliyâ, IV. 181.

27. Tabakâtü'l-Kübrâ, VI. 105; Siyeru A'lami'n-Nübelâ, IV. 169.

28. Tabakâtü'l-Kübrâ, VI. 105.

görülmüştür (29). Müfessir Abdullah İbn Abbâs (ö. 68/687) ashâbının da büyüklerendendir (30).

Ziir İbn Hubeys'in hadis rivâyetinde sika olduğu kayd ediliyor. Nitekim bu konuda Yahyâ İbn Meîn (158-233/774-847) Zirr'in sika bir râvî olduğunu (31), tabakât sahibi İbn Sa'd (ö. 230/844) ise «çok hadis rivayet eden sika bir tabîî olduğunu zikretmiştir.» (32).

HADİS RİVAYET ETMİŞ OLDUĞU ASHAB :

Übeyy İbn Ka'ab (ö. 19/640), Ömer İbnü'l-Hattâb (ö. 23/643) (33), Ebû Zerri'l-Gifârî (ö. 32/652) (34), Abdullah İbn Mes'ud (ö. 32/652), Abbas (ö. 32/652), Abdurrahman İbn Avf (ö. 32/652) (35), Ammâr İbn Yâsir (ö. 34/654) (36), Osman İbn Affân (ö. 36/656), Huzeyfe İbnü'l-Yemân (ö. 36/656), Ali İbn Ebî Tâlib (ö. 40/660), (37), Saïd İbn Zeyd (ö. 50/670) ve Hz. Âişe (ö. 57/676) (38). Saffân İbn Assâl (ö. ?), Ebû Vâil (ö. 82/701) (40) ve diğerleri (41).

Zirr İbn Hubeys, Abdullah İbn Mes'ud ve Ali İbn Ebî Talib den hadis okumuştur (42).

ZİRR İBN HUBEYS'DEN HADİS RİVAYET EDEN ASHAB :

İbrahim en-Nehâî (ö. 95/713), Şa'bi (ö. 105/723) (43), Talha İbnü'l-Musarrif (ö. 112/730) (44) Habîb İbn Ebî Sâbit (ö. 119/

29. el-İstiâb, I. 571; Hilyetü'l-Evliyâ, IV. 184; el-Kevakibü'd-Dürriyye, I. 108.

30. el-İstiâb, I. 571.

31. Tabakâtü'l-Kübrâ, IV. 105; Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 168.

32. Tabakâtü'l-Kübrâ, VI. 105; Zirr'in rivâyet etmiş olduğu hadisler için bkz. Hilyetü'l-Evliyâ, IV. 182-191.

33. Tabakâtü'l-Kübrâ, VI. 104; Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 167; Tehzibü't-Tehzib, III. 321; el-İsâbe, I. 560.

34. Tehzibü't-Tehzib, III. 321; el-İsâbe, I. 560.

35. Tabakâtü'l-Kübrâ, VI. 104; Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 167; Tehzibü't-tehzib, III. el-İsâbe, I. 560.

36. Siyeru Alâmi'n-Nübelâ, IV. 167.

37. Tabakâtü'l-Kübrâ, VI. 104; siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 167; Tehzibü't-Tehzib, III. 321; el-İsâbe, I. 560.

38. Tehzibü't-Tehzib, III. 321.

39. Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 167; Tehzibü't-Tehzib, III. 321.

40. Tabakâtü'l-Kübrâ, VI. 104.

41. Tehzibü't-Tehzib, III. 321; el-İsâbe, I. 560.

42. Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 167.

43. el-İstiâb, I. 571; Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 169; Tehzibü't-Tehzib, III. 321.

44. Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 169.

737), Alkame İbn Mersed (ö. 120/738) (45), Zübeydül-Yâmi (ö. 122/740) (46), İmâm Âsım, Ebû İshâk eş-Şeybânî (ö. 129/746) İsmâil İbn Ebî Hâlid (ö. 146/763) (47), Minhâl İbn Amr (ö. ?) (48), İsâ İbn Âsım el-esedî (ö. ?), Şimr İbn Atıyye (ö. ?), (49), Abdürrahman İbn Merzûk (ö. ?) Osman İbn el-Cehm (ö. ?), İsâ İbn Abdürrahmân İbn Ebî Leylâ (ö. ?), Ebû Rezin Mes'ûd İbn Hâlid (ö. ?) (50) ve diğerleri (51).

HZ ALİ'YE BAĞLILIĞI :

İmâm Asım şöyle demiştir: «Ebû Vâil Hz. Osman taraftarı, Zirr İbn Hubeys ise Hz. Ali taraftarı idi. Ölüncüye kadar bunların birbiri aleyhine konuştuklarını görmedim (52). Zirr İbn Hubeys, Ebû Vâil'den yaşlıydı. Beraber oturduklarında, Ebû vâil edebinden ve Zirr'in yaşına saygısından dolayı konuşmazdı (53). Zirr, Alevî, Ebû vâil de Osmanî olmasına rağmen, mescidleri birdi.» (54).

A'meş (ö. 148/765) de bu konuda şunları söylemiştir: «Zirr ve Ebû vâil gibi hocalarımın âsrına yetiştim. Onlardan bir gurup Hz. Osmanı, Hz. Ali'den daha fazla, diğer bir gurup ise Hz. Ali'yi Hz. Osman'dan daha fazla severdi. Buna rağmen dostluk ve mühabbet hususunda çok samîmi idiler.» (55).

DEVİRİN HALİFESİNE MEKTUB YAZIYOR :

Süveyd el-Kelbî (ö. 203/818) şöyle demiştir: «Zirr İbn Hubeys, devrin halifesi Abdülmelik İbn Mervân (ö. 86/705)'a öğüt veren bir mektup yazmış ve mektub'un sonunda şöyle demiştir: — Ey Müminlerin emiri! sağlık görüntülerinden ömrünün uzun olması sizi tamahkâr kılmasın ki sen kendini daha iyi bilirsin. Bu husustaki ata sözlerini hatırlatmak istiyorum:

45. Aynı eser, IV. 169.

46. Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 169; Tehzîbü't-Tehzîb, III. 321.

47. el-İsâbe, I. 560; Tehzîbü't-Tehzîb, III. 321.

48. Tehzîbü't-Tehzîb, III. 32.

49. Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 169; Tehzîbü't-Tehzîb, III. 321.

50. Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 169.

51. el-İsâbe, I. 560; Tehzîbü't-Tehzîb, III. 321.

52. Tabakâtü'l-Kübrâ, VI. 105; Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 168.

53. Tabakâtü'l-Kübrâ, VI. 105; el-İsâbe, I. 571; Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 168.

54. Tehzîbü't-Tehzîb, III. 322; el-İsâbe, I. 560.

55. Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, IV. 169.

«Kadınlar çocuklarını dünyaya getirdiklerinde yaşlanan bedenler, yıpranırlar. Yıpranan bedenlerde hastalıklar itiyâd halini alırlar. Ve neticede hasadı yaklaşmış ekin gibi biçilirler.»

Abdülmelik İbn Mervan bu mektubu okuyunca elbisesi ıslanıcıya kadar ağladı ve sonra şöyle dedi: «— Zirr, doğru söylemiştir. Eğer bu mektup başka bir şekilde yazılmış olsaydı daha mülayim (yumuşak) olurdu.» (56).

VEFATI :

Zirr İbn Hubeys bir asırdan fazla yaşamıştır. Nitekim son günlerinde kendisi «ben 120 yaşındayım.» demiştir (57).

İsmâil İbn Ebi Halid şöyle diyor: «Zirr İbn Hubeys'i (mescidde) gördüm. 120 yaşını tamamlamıştı. Yaşlılıktan dolayı çenesi titriyordu.» (58).

İbni Abdülberr de «Zirr, hicri 83 yılında 120 yaşında iken vefât etmiştir. Vefâtı hicri 83 yılında CEMÂCİM olayının vuku bulunduğu şa'ban ayına rastlamaktadır.» (59).

Muhammed İbn Ubeyde et-Tenâfusî (124-204/741-819) ise Zirr'in 122 yaşında iken vefât ettiğini söylemektedir (60).

56. Hilyetü'l-Evliyâ, IV. 184.

57. el-İstiâb, I. 571.

58. Tabakâtü'l-Kübrâ, VI. 105; Hilyetü'l-Evliyâ, IV. 183; el-İstiâb, I. 571; Siyeru A'lâmi'n-Nibelâ, IV. 168.

59. el-İstiâb, I. 571.

60. Tabakâtü'l-Kübrâ, VI. 105.